

Spreeknotitie rondetafelgesprek over geweldsaanwending door opsporingsambtenaren

Marieke Vonk, projectmanager Stelselherziening Geweldsaanwending Politie

Om te beschermen of te handhaven mogen en moeten politiemensen soms geweld gebruiken als de situatie daarom vraagt. De Nederlandse samenleving mag erop vertrouwen dat politieambtenaren zorgvuldig omgaan met hun geweldsbevoegdheid. Het gebruik van geweld door de politie is onderdeel van het professioneel vakmanschap van politiemensen. De politie wil zich op een transparante wijze verantwoorden over het geweld dat wordt ingezet en over wat goed en wat verkeerd is gegaan. Daarom dient de beoordeling van geweld te geschieden op de vraag of de geweldsbevoegdheid is ingezet conform de geldende regels en instructies.

Vertrouwen

In 2013 heeft de toenmalige korpschef met instemming van de toenmalige minister van Veiligheid en Justitie de opdracht gegeven voor de herziening van het stelsel geweldsaanwending. Doelstelling was het herijken en herzien van de knelpunten in de wet- en regelgeving en procedures rond het beoordelen van geweldsaanwendingen door politieambtenaren¹. Zodanig dat het vertrouwen dat de maatschappij heeft in de professionaliteit van de geweldsinzet door politieambtenaren wordt bestendigd en rekening wordt gehouden met hun bijzondere positie wanneer zij hun geweldsbevoegdheid in moeten zetten.

De maatschappij moet erop kunnen vertrouwen dat de politie professioneel omgaat met deze geweldsbevoegdheid. Om dit te borgen zorgt de politie dat politiemensen goed getraind zijn, dat zij verantwoording afleggen over het gebruikte geweld, geweld adequaat getoetst wordt en dat politiemensen leren van gebruikt geweld. Binnen de Stelselherziening Geweldsaanwending Politie is daartoe vorm gegeven aan een nieuw proces van verantwoorden, beoordelen en leren van geweld.

Legitiem gebruik van geweldsbevoegdheid

Voor de herziening van het stelsel is in eerste instantie gekeken naar de knelpunten in het strafrechtelijk beoordelingskader. Geweldsaanwendingen met zwaar letsel en erger en zaken waarvan aangifte is gedaan, worden in een strafrechtelijk kader en onder verantwoordelijkheid van het OM onderzocht. Hoewel het uitgangspunt² is dat de politieambtenaar gelegitimeerd gebruik maakt van zijn/haar geweldsbevoegdheid, betekent politieel geweldgebruik - onder vigerend recht - dat de betreffende politieambtenaar zich in materiële zin schuldig maakt aan met name vernieling, mishandeling, zware mishandeling of (poging) doodslag. Getoetst wordt of de betrokken politieambtenaar al dan niet één van deze strafbare feiten heeft gepleegd. Gelet op de kerntaak van de politieambtenaar is dit onwenselijk. Er zou beoordeeld moeten worden of de politieambtenaar gelegitimeerd gebruik heeft gemaakt van zijn geweldsbevoegdheid. Om die reden wordt een nieuwe strafbepaling geïntroduceerd in artikel 372 Sr: strafbaar wordt het verwijtbaar schenden van de geweldsinstructie. Met deze strafbepaling wordt transparant uitvoering gegeven aan het uitgangspunt dat de politieambtenaar gelegitimeerd gebruik heeft gemaakt van zijn geweldsbevoegdheid. De mogelijkheid van een strafbaar feit blijft echter, de politie staat immers niet boven de wet.

Geen verdachten

De politie acht het van belang dat altijd adequaat onderzoek wordt gedaan naar de legitimiteit van geweldsaanwendingen door politieambtenaren. Echter, om de legitieme gebruikmaking van geweld vast te stellen moeten feiten en omstandigheden die daartoe aanleiding hebben gegeven strafrechtelijk onderzocht kunnen worden, zonder dat een politieambtenaar daarvoor als verdachte dient te worden aangemerkt. Daarom wordt het feitenonderzoek geïntroduceerd (artikel 511a Sv).

¹ Het geldt formeel voor alle opsporingsambtenaren met een geweldsbevoegdheid. In deze notitie wordt ingezoomd op de politieambtenaren.

² OM Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwending (politie)ambtenaar (2006).

Het is onwenselijk dat het politieel geweldgebruik in het kader van het uitoefenen van de politietaak wordt getoetst aan commune delicten, zoals (zware) mishandeling, vernieling, dan wel (poging tot) doodslag. Dit ook nog voordat de onrechtmatigheid van het politieoptreden is vastgesteld. Het feitenonderzoek maakt het mogelijk om adequaat onderzoek te doen zonder dat de politieambtenaar de status van verdachte hoeft te krijgen enkel om de noodzakelijke onderzoeksbevoegdheden in te kunnen zetten.

Belastend proces

Het belastende proces van onderzoek en vervolging heeft grote impact op de betrokkenen en hun omgeving, vooral als de maatschappelijke veroordeling al heeft plaatsgevonden voordat het onderzoek afgerond is of als de politieambtenaren en hun gezinsleden zelfs bedreigd worden. Daarom is het van belang om onderzoeken naar rechtmatigheid van geweldsinzet zo snel als zorgvuldig mogelijk af te ronden. Zowel degenen tegen wie het geweld is aangewend en hun naasten, als de politieambtenaren verdienen voldoende informatie en zorg tijdens deze ingrijpende procedure. Daarnaast zou de anonimiteit van de betrokkenen bescherm moeten worden.

Deskundig oordeel

De politie vindt het van het grootste belang dat de geweldsinzet van politieambtenaren wordt beoordeeld door ter zake deskundige mensen. Dit is ook voor belang voor degenen tegen wie het geweld is aangewend en hun naasten. Die hebben recht op een deskundige en adequate beoordeling van het geweld dat door de overheid is ingezet. Het voorgenomen besluit om de rechtbank Midden-Nederland de exclusieve bevoegdheid te geven deze zaken te behandelen kan een grote meerwaarde opleveren, omdat nu op één plaats opbouw van specialistische kennis kan plaatsvinden.

Intern proces van beoordelen en leren van geweld

Het nieuwe stelsel geweldsaanwending bestaat naast het beoogde strafrechtelijk onderzoekskader uit een nieuw (politie-)intern proces van het verantwoorden, beoordelen en leren van geweld. Het nieuwe interne proces heeft als uitgangspunten dat de politie geweldgebruik eenduidig kan verantwoorden, dat de interne beoordeling uniform, gezaghebbend en transparant gebeurt en dat politiemedewerkers continu leren van hun geweldgebruik en in staat worden gesteld om hun vakmanschap hoog te houden. Alle geweldsaanwendingen worden intern onderzocht. Drie nieuwe onderdelen in het proces na een geweldsaanwending worden belicht.

Integraal onderdeel van dit proces is dat de interne beoordeling van de politie zich niet alleen richt op het wettelijk kader maar ook op het vakmanschap van de politieambtenaren. De eisen die de politie stelt aan het vakmanschap zijn gebaseerd op de behoorlijkheidscriteria van de Nationale Ombudsman. Vakmanschapscriteria richten zich op hoe het is gegaan en op basis waarvan is overgegaan tot de inzet van geweld. De politie als lerende organisatie, een vraag vanuit samenleving en organisatie, kan op basis hiervan worden vormgegeven.

De instelling van een commissie geweldsaanwending die per eenheid de politiechef adviseert over de beoordeling van geweldsaanwendingen heeft tot doel de transparantie in het proces te vergroten en de beoordeling gezaghebbend te maken. Elke commissie heeft bovendien een extern lid die de geweldsaanwending vanuit het burgerperspectief belicht.

De politiechef beoordeelt alle (geregistreerde) geweldsaanwendingen. Dit oordeel kan bijvoorbeeld tot gevolg hebben dat een tuchtrechtelijk traject wordt gestart als er vermoeden is van plichtverzuim.

Geweldsinstructies

Na de inwerkingtreding van de Ambtsinstructie in 1994 is deze slechts op onderdelen maar niet meer in zijn geheel geactualiseerd. Daar is wel aanleiding voor. De Nationale Ombudsman heeft in het rapport 'Verantwoord politiegeweld' hiertoe diverse aanbevelingen gedaan en ook vanuit de politieorganisatie zelf en vanuit de wetenschap is de wens tot actualisatie geuit. Wanneer de hierboven genoemde strafbepaling inwerking zal treden, dan moeten de geweldsinstructies hierop worden aangepast. Het is hierbij van essentieel belang dat de bepalingen zo precies mogelijk worden geformuleerd, zodat het voor de politieambtenaar duidelijk is hoe hij dient te handelen en dat het daarmee volstrekt helder is wat de gestelde kaders zijn. Tegelijkertijd moeten de regels de politieambtenaar voldoende handelingsruimte laten om op basis van zijn professionele vakmanschap adequaat te kunnen optreden in elke situatie.